

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuqo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuqo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuuyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

*Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai
(Rukaaso 3:23-28)*

¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiia oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.

² Aaparahaamo ari mmaapuuva
Isaakaa mmata kioodoo
Isaako Yakoopa mmata kioodoo
Yakoopo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.

³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kioodoo
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kioodoo
Eseroono Araamaa mmata kioodoo

⁴ Araamo Aminataapaa mmata kioodoo

- Aminataapo Nasoonaa mmata kioodoo
Nasoono Saramoonaa mmata kioodoo
5 Saramoono Buaasaa mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
Buaaso Yoveteenna mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
Yoveteeva Isainna mmata kioodoo
6 Isaivaano kieeta vaidiivaa
Davuitiinna mmata kieeravai.
Davuitiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
muaadaivaa vara kioo
mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kioodoo
7 Soromoono Rekaviaamaa mmata kioodoo
Rekaviaamo Aviaanna mmata kioodoo
Aviaava Asaanna mmata kioodoo
8 Asaava Yosapataa mmata kioodoo
Yosapato Yoraamaa mmata kioodoo
Yoraamo Usiaanna mmata kioodoo
9 Usiaava Yotaamaa mmata kioodoo
Yotaamo Akasaanna mmata kioodoo
Akasaava Isikiaanna mmata kioodoo
10 Isikiaava Manaseenna mmata kioodoo
Manaseeva Amoosoonna mmata kioodoo
Amoosoova Yosiaanna mmata kioodoo
11 Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
numa gioonna kiaapuuya vitada
ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.
12 Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
Seratiereeva Seruvavereenna mmata
kioodoo
13 Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
Eriakiimo Asoroonna mmata kioodoo
14 Asoroova Satokoonna mmata kioodoo
Satokoova Akiimaa mmata kioodoo

- Akiimo Erutuunna mmata kioodoo
- 15 Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo
Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo
Mataano Yakoopaa mmata kioodoo
- 16 Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosi-
ipo inna Mariaanna vaativai.
Mariaava ari mmaapuuva Yisuunna mmata
kioodoo vaidiiyaano innara tunoo: Anna
Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo
vaidiivovee, tiravai.
- 17 Aaparahaamo varuu suaivakidiri inna
sidinnaidiia yaakuuvaitana yukukidiri
taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri
Davuitiiva diiteeravai. Davuitiiva diitoo
suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaidiia
yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama
varia rada nnidada iya varuu suaivaki vaidi
Bapuroonaaya numa iyaata rapidada yaatara
kiada vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.
Iya Isarairaiya yapa kioodoo varuu suaivakidiri
mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaidiia
yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama
varia rada nnidada tooduu Anutuugo mmataama
kioo vaidiivo diiteeravai.

Yisuunna mmateera kuavai
(Rukaaso 2:1-7)

- 18 Yisuu Kirisiinna mmatoovo ataama
vairavai. Yisuuva hama varuu suaivaki
inna kaanaa Mariaanna Yoosiipo varaanara
kuaivaa kiaa teerama kioo hama inna
varooduu Mariaava rikiooduu Mmannasa
Yoketaivoono vaa nnaakaraivaa inna mmiravai.
- 19 Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi
yoketaavoonora tioo hama mmamma maisaivaa

Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaanaraivaara yaata utiravai. ²⁰ Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuataivaa tooduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo: Yoosiipo, Davuitinna oyaivakinnaa vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaanaraivaara sa aatuunna taara yaata utuane. Varanee. Mmannasa Yoketaivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee. ²¹ Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai. Fai ivoono ari seena gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuugaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa voovoono Anutuugo inna kiasa mmuu kuaivaa fafaarinno ataa kua tunoo: Fai kiaatanna yoketaa hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara sunnainno mmaapuvai mmatanai iya inna nnutuuvaa Imanueero kiaaravee, tiravai. Ii nnutu iva oyaivo tinoo: Anutuugo ti tasipainoo, tiivai. Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna mmatoo suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuugaa aangeraiivo inna kiasa mmuu kuaivaa rikioo iinno ari nnaataivaa vareeravai. ²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosiipo hama inna tasipama nuairavai. Yapooma Mariaava mmaapuuvaa mmata kioodoo Yoosiipo inna

nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

2

Vaidi suai raari roopinnai varuuya Yisuunna taara nniravai

¹ Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna mmattoo suaivaki Herooto Yutayaiya kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakiapuayauvo tooyauvaara mmoori uuya suai raari roopinnaidiri nnidada numa Yerusareema gioonna kiaapuuya yaparaida tunoo: ² Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno variinnee? Ari aakiapuaivo suai raari raipinnai ngioo varikiai ta ivaa taa rada numa ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaara ngiaunnaanoo, ³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikiarauduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaatama rikiada nnikiarairavai. ⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tuduu innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai deevakidiri Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa kaano mmataanarannee? ⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayaivaki vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai mmataanaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara Anutuugaa avaivaa fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayaivaki vai yoosinna Pitiriheemaivo
kiisavai vaikiai

yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya
 ivaara kiaanoo:
 Fai yapooma ii yoosinna ivaa
 nnutuuvo pinaavai vainaravaivee, kiaavai.
 Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo
 ni gioonna kiaapu Isarairaiyara
 dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee. ⁷ Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari roopinnaidiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee? ⁸ kua kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqinnama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaivaa inna mminaravee, ⁹ tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa suai raari roopinna iya toovoono iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai. ¹⁰ Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai. ¹¹ Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoono sikau mmannaammannauvaa nnutuuvo gooraivaa inna mmuduu voovoono yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuvvaa inna mmuduu voovoono kupuuvaa roosuuvaa

nnutuuvo miiraivaa inna mmiravai.

¹² Mmi taika kiada oro vuru vaidā ruvuaataivaa tooduu Anutuuqo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³ Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Iyiipa Herootaa yaatu kuane. Herooto tinai ari ngiaammuauya nnaakaraivaa ruputikio putuaiveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraivaara Iyiipa viee ivaki varinanai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngiane, ¹⁴ tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa vioo vioo ¹⁵ oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputateera tiravai

¹⁶ Vaidi suai raari roopinnaiya Herootaa yokekiaa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuau taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari roopinnaiya

tooduu aakiapuaivo iya too vau suaivakidiri mmattoo nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaatama ruputuduu putiravai.

¹⁷ Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai. ¹⁸ Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gioonna kiaapuuya
kaayau rateera akuaivaata
yaagueeqa aayannaivaatama rikiaavai.
Raheeraa nneeditunnaiya
ngiari nnaakaraiyara ratadada
iya vaa putu taikaivaara mmannammanna
rataavai.

Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree
kiaa
iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹ Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuaataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: ²⁰ Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vitee yoosinna Isarairaviki kuanee. Vaa vaidiiya nnaakaraivaa ruputuaara uuya putiravaivee, ²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²² Vioo vioo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiaa rikiooduu Akiraaso ari konna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivaara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuaataivaa tooduu Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinaa Kari-
rayaara vioo vioo ²³ oro yoosinna kiisa voovai

nntuuvo Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidi-
iya Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara ki-
aara: Nasareetaa vaidivaivee, kiaaravaivee, tira-
vai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu
forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

*(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano
1:19-28)*

¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira
vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai
koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anu-
tuuqaa mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa
mmioo iya tunoo: ² Ngiingii mminnamminnaa
maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutu-
ugo gionna kiaapuuyara dira suaivo aa vain-
ima nninoo, tiravai. ³ Nnaaruaa vaidi forofetaa
Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo
tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
diao vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara

teeraida safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaa-
paivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri
vausaivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo
kaisaivaa nnoo ngengeongaivaa suuyaivaa

nneeravai. ⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa-reemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaatama Yuvuaanaasi vida ⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuoqaa kiaa kookieema kioodoo nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaatama nnoori varaaraivaara innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutu-uqo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee? ⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi ngiatee. ⁹ Sa ngien-gienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti rubuungovee. Ta aikiooma variaunnanoo, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuoqo iinaree tioo iinai vida hani-giada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. ¹⁰ Aanna makee Anutuuoqo irisai maisaivaa mmnaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuuoqaa Mmannasa

Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiiaiya ngii aakiaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mminaravai. ¹² Vaidiia yeenna vuuaitavaa savooraivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareerayaama ivoono ari savooraivaadiri varoo vuuaita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)*

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai. ¹⁴ Numa duduu Yuvuaano inna ooqoo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannanee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Anna makee eenoo ni apuane. Ta itaama iida Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiaa ti mmiivaa iiki-aaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuugaa Mmannaivaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. ¹⁷ Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

4

*Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)*

¹ Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kiaa uuduu Mmannasa Yoketaivoono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ² Oro kiooduu hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai. ³ Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuuga Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bereetayauvai vakiaivee, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivoono hama yaagueeqaivaa inna mmiivai. Anutuugaasidiri tii kua mmuakiaavai rikiaivoono yaagueeqaivaa inna mmiivai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ⁵ tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: ⁶ A Anutuuga Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuanee. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuugo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.
Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimaurivoora kiaa
iya ngiari yaakuuyauvaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee, ⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuuqaa iinna taanee, tiivaivee, ⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauyauvaatama inna vitairavai. ⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niiyara toorivu yau haree ai ausa mmuduuyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuane. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuuqaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee, ¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitaturavai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai

(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)

¹² Yisuuva vaidiiya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Karirayaa ivaura viravai. ¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seperoonaya Nafataraiya mmatavai. ¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
nnoori haruunga vainiiavau
Seperoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu

ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
vaidi hama Anutuuqaa kua rikiooya vari-
aanoo.

¹⁶ Vaidiia heenaivaki variaaneema
iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
Iya putira yoosinnaivaa
heenaki roosiima variaila teekio
fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai. ¹⁷ Ii
suai ivakidiri Yisuuva Anutuuqaa mmayaayaivaa
gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngiingii
mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii
ausaiyauvaa hanigiaatee. Anutuuqo gioonna ki-
aapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tira-
vai.

*Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taara-
maara tiravai*

(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau
nuainnonno tooduu tavau vareera vaidi kato
vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petorooso
ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaahee-
vaa tavaura nnooriivaki kagaari kiada tu kiada
vauduu ¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaa-
giai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai
ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vi-
tada niisi ngiatee, ²⁰ tuduu rikiada makee tuduu
ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna
nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi
kato vayoovaitana Yakoopooya Yuvuaanaya
Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna
tasipama kanuuvaki varida ngiari utua
vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida

varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu ²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu Yisuunna nnaagiai viravai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Rukaaso 6:17-19)*

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

²⁴ Tuqinnooduu iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gioonna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia maisaiya iya aakiyaiyauvaki varuuyaataama makemakee putida vaida kava diitooyaata yuku yaaku putuuyaataama vitada Yisuunnasi nnuduu iva iya tuqinneeravai.

²⁵ Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Karirayaivakidiriaatama vuduu yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisaivakidiriaata vuduu Yerusareemaivakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisuunna nnaagiai viravai.

5

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

¹ Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisaivau vioo ivau hara kioo

varuduu ari ngiaammuauya innasi vuduu too
² ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

*Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai
 (Rukaaso 6:20-23)*

³ Gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuuga roosiikiaunayavee, kiaiyyara Anutuuga iyara yoketainoo. Anutuuga gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

⁴ Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variayara Anutuuga iyara yoketainoo. Anutuuga iya ausaiyauvaa tuginnaanaravai.

⁵ Gioonna kiaapuuya tirooma adida variayara Anutuuga iyara yoketainoo. Anutuuga kua kutaivaa tioo iya mminaravaa fai iya varaaravai.

⁶ Gioonna kiaapuuya Anutuuga aataru yoke-taivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiatayara Anutuuga iyara yoketainoo. Fai Anutuuga ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiaiyyara Anutuuga iyara yoketainoo. Anutuuga fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya iya aakiaiyouvo yamaama vaiyara Anutuuga iyara yoketainoo. Fai iya Anutuuga taaravai.

⁹ Gioonna kiaapuuya rapiraivaara ooqoo tiraiyara Anutuuga iyara yoketainoo. Fai Anutuuga iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa

mmuaararaivaa iya mmiaiyara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹ Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapu-
uuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararaivaa ngii
mida ngiiyara unnakua unnakua tikiyai sa yaata
utuatee. Anutuuoqo ngiiyara yoketainoo. ¹² Irisai
yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida
sirigaida variatee. Maisa mmooriivaa ngiiyara
iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu
forofetaiyara iiravai.

*Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama
mmataama kioo tiravai
(Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)*

¹³ Gioonna kiaapu mmatayaa variaya ngiari
yeennaiyauvunu yorokuuvaa haata kiada
nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa
roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo
iya yoketainoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai
fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainaranee?
Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari
kiaani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya
mmeekiaivaa roosiikiaaya variaanoo. Yoosinna
pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai
haumaki vainaraivaa roosiima ngia variaanoo.
¹⁵ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa
subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo
toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio
vaivai. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.
Hiri kiaikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki
variayaki mmeekiaivo taivai. ¹⁶ Itaama vainai
ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaa gioonna

kiaapuuya teeda Anutuuqo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷ Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama forofetaiya kua kiasa mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai. ¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki kiasa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kuaapu voovono yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuuqo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kiaanaravai. ¹⁹ Gioonna kuaapu voovono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kuaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuuqo gioonna kuaapuuyara diraivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kuaapu voovono Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kuaapuuya ivo kuai aataruuvau kuateeraivaara iya kiasa mmiivo fai Anutuuqo gioonna kuaapuuyara diraivaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai. ²⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Farisaiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai

yapooma hama ngia Anutuuqo gioonna kiaapuu-
yara diraivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹ Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiasa
mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua
ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai
ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna
ruputuannaivaa aiki vainaravaivee, ²² tiivaara
makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai
gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara
pinaama ausa nniitareeno kua pinaivo innaki
vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari
seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiia
inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio
innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna
kiaapu voovoono ari seenaivaara kumimaka
yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuuqo
tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee. ²³
Ngiikidiri a vaidi voovoono puara sipisiipa
voovai Anutuuqaara kati yeena tapiivaki
hudaanee kiasa kiese rikino i seenaivo
homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai
²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki
yapa kiese akiiraama oo i seenaivaata
kua tino too inna ausaivo nuufainai kava
vara ranee numa puara sipisiipaivaa
Anutuuqaara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki
yapaanaree kiasa i vitoo kua pinaivaara
diraivaii vooora aataru tammaivaudiri
vida kua safuuma kiada kati oro ausa
nuufa tasipama variatee. A hama itaino
fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraii
vino fai ivoono oovi nnauvaara hai-
tatuura vaidiivaa i mmimo too fai
ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai. ²⁶
Na kua kutaavai

i kiasa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia riki-aavai. Ii kua iyo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruvaa iikiane, ²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gionnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai. ²⁹ I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiasa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kiasanee. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai ikiaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai. ³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kiasa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiasanee. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai ikiaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiasa kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee, ³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gionnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kiasa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai.

Fai vaidi voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiee tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuuoqaa avuuvau kianna kuaivaa iikianee, ³⁴ tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kianee. Ngiauvo inna Anutuuoqo varira yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kiee kianee. ³⁵ Mmataivo Anutuuoqo yuku yapeera yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiee kianee. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yoosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiee kianee. ³⁶ Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiee kianee. ³⁷ Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiee kianee. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kianee. Ai kuaivaa yeena rau kiee vo kuavai tasipama kianano mmannasa maisaivoono i tikiiai itaa kua kiannanoo.

Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai (Rukaaso 6:29-30)

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaiavaa rutuuma kino sai inna avaiavaa rutuuma kiaivee. ³⁹ Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. ⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmammayaa apuannaivaa varaanaraivaara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmianee. ⁴¹ Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vitee kuane, tinai sa vainima inna vitee kuane. Ngieerama inna vitee kuane. ⁴² Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mminaravee tinai sa ooqoo tirainna mmianee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee

(Rukaaso 6:27-28,32-36)

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruee i nnammutuaiyara sa mmuduuya ruanee, ⁴⁴ tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ⁴⁵ Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuuoqo

tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutuugo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai. ⁴⁶ Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaanee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ⁴⁷ Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraano. Mmuaakaraama iikiaano. Vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaano. ⁴⁸ Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

6

Yisuuva mmanna haipuuya tuqinnaateera tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka ki-ateeraivaara Anutuugaa mmoori yoketaivaa iya avuuyauvunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyauvunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmiaaree kiaa sa puaisakama aayanna tida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu mmiatee. Vaidi huobavainna

unnakua nnaamuru tuanaiya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai. ³ Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kiaa tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai. ⁴ Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:2-4)

⁵ Ngia yaaku varaaree kiaa sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyauvakiaata yoosinna vuutaiyauvunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiaa irisaivaa vaa iya varaavai. ⁶ Ngia yaaku varaaree kiaa ngingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anu-tuuqaa kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama

yaaku varakio fai Anutuuqo ti kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaanoo. ⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuuqo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee. ⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gioonna kiaapuuyara diraivaa kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa ngiau aapu variaya iikiaaneema kinai ta mmatayaa variaunnaiya iikiaravee.

¹¹ Aanna makee suai ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani ta hama ivaara yaata utiraida ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunna-neema eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vatee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee. Maisa aataruuvau diri ti vatee yoketaivau ti yapaanee. (A gioonna kiaapuuyara diraivootama i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaraivootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iikiayara hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii

mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai. ¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gionna kiaapuuya ta Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variraivaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiiyauvunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nnikiiyauvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapuuya iyara mannaka kiasa irisaivaa vaa iya varaavai. ¹⁷ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiiyauvaa fini kiada ngiingii kietaiyauvaa ugaka rummua kiada variatee. ¹⁸ Itaama iikiai teeda gionna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaanaravai. Ngii Gioova ngia tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai

(Rukaaso 12:33-34)

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaatee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiia numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiia numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai

(Rukaaso 11:34-36)

²² A gioonna kiaapu voovono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai.

²³ I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. Fai

ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

Anutuuqo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai

(Rukaaso 16:13; 12:22-31)

²⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniiki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuuqaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvaatama mmuaavaugiataama iikiaaravai.

²⁵ Itaama vaikiai na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmamayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukaki-aaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai. ²⁶ Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyauvaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivoono yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaatara kiaivai.

²⁷ Ngiiikidiri deevoono ari varinaraivaara

pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee?
Hama yopeemavee.

²⁸ Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaanee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiia ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai. ²⁹ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookarauyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai. ³⁰ Ngia kiisama Anutuuqaa kutaavaivee kiaiiaso, maura ikiauyauvo makee uriiyauvaa turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaariyauvaa Anutuuqo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaanee? Fai ngii minaravaivee. ³¹ Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiarannee? kiatee. ³² Vaidi hama Anutuuqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaaraiyauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai. ³³ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuuqo gioonaa kiaapuuyara diravaa varaaraivaara tauraa yaata utida

Anutuuqaa aataru safuuvaa iikio fai Anutuuqo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee. ³⁴ Ivaaraida sa turaura kaayauma yaata utida ausa mmuaararakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvo vainaravai. Mmuaa sui mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii sui iyauvaki ari mmaraama vaivaivee.

7

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee

(Rukaaso 6:37-38,41-42)

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuuqo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gionna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee. ² Ngia gionna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee. ³ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo. ⁴ Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nninai na i avuuvaudiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee? ⁵ A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvaudiri mmummuuvaa feenaanee.

⁶ Gionna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaava roosiikiaya sa Anutuuqaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee.

Fai kiasa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hani-giada ngii gutuaara iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuuga kuaivaara oqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiasa mmiatee. Fai kiasa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yoonna reer-ayaama ngii kuaivaara oqoo kiaravai.

*Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(Rukaaso 11:9-13)*

⁷ Ngia Anutuuga yaparaikio fai ngia yaparakiaivaa ngii minaravai. Mminnaa voovaa buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuga sipuuvaa ngiini hatuaanaravai. ⁸ Gioonna kiaapu Anutuuga yaparaivoo fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoo fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoo sipuuvau rinono fai Anutuuga innani sipuuvaa hatuaanaravai. ⁹ Vaidi voovoo ngiikidiri ari mmaapuovo yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mminaravai. ¹⁰ Ari mmaapuovo tavaura numa inna yaparaino fai hama yapaivaa inna mminaravai. ¹¹ Ivaara ngia mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa yaataravoo gioonna kiaapu inna yaparakiaiya mminnaa yoketaiyauvaa iya mminaravai.

¹² Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiyyara iikiaavo ngii yoketaivaa ngieeta

mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuuoqo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiaa mmuu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai
(Rukaaso 13:24)

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aakiaivakira kuai aataruvai. Kaayau gionna kiaapuuya ivaki kuaavai. ¹⁴ Keegia tupatupaa variravaki kuaivo kiisa keegiavai vaivai. Kiisa gionna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruuvo kaayauma iya mmuaararavai.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-44)

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Puara sipisi-ipa roosiima yoketaakiaayavee, kiaavo iya aaki-aiyauvo fai mmararaa avaikaravaa roosiivai. ¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataru-uyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqin-nama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai. ¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. ¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisaivau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai. ¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiiya

hanaa rakau ikiana kagaari kiaavai. ²⁰ Ivaa roosi-
ima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuru-
uya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvaki-
aatama tuqinnama taaravai.

*Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinara-
vai*

(Rukaaso 13:25-27)

²¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niyara
Udaanga-o kiaya Anutuugo gioonna
kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama
kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau
aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaiya
nnaasu fai ivaki kuaaravee. ²² Anutuugo gioonna
kiaapuuya mmooriiyauvaara iya yaparainara
suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa
ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida
Anutuuga mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya
kiaa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia
maisaiya vaidi aakiaiyauvakidiri titaunnani
kuaani ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa i
nnutuuvaa tasipama iikiaunnavee, ²³ tikiai
na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira
nnaamuruyavee. Hama na ngii tauyavee.
Ngieera kuatee, tinaravai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri
mmataama kioo tiravai*

(Rukaaso 6:47-49)

²⁴ Ivaarainno gioonna kiaapu voovono ii na
kiau kua ivaara tuqinnama rikioo iivoono vaidi
tinni yoketaivoono mmata yakeevau ari nnau-
vaa heekavaa roosiivai. ²⁵ Ivo mmata yakee-
vau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama

ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaa-murukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiaivoonora tioo hama havarataivai. ²⁶ Gioonna kiaapu voovono ii na kiau kua ivaa vaa rikioo hama iivono vaidi kumimakaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁷ Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama tiravai

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiarauduu ²⁹ ivo hama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

8

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)

¹ Yisuuva kiaa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai.

² Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuuvono numa Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo

tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuvo taikeeravai. ⁴ Taikooduu too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiiraama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiva i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai

(Rukaaso 7:1-10)

⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanauma vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovono numa Yisunna yaagueeqama yaparainno tunoo: ⁶ Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuaui voovai kaayauma nniitaraikio yuku yaakuuvo putikio vainoo, ⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee, ⁸ tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee. ⁹ Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa varee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaiyai. Na voovai

ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiese viteera ngiaammuaui voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikianee, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuaui vaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gionna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivai.

¹¹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapu suai raari raipidiri suai haatapaipidiri ngiayia numa Anutuuo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aaparaamo Isaako Yakoopainna tasipama fai yeenna nnaaravai.

¹² Gionna kiaapu Yutayaiya Anutuuo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuuo iya oooqoo tinai mmaanai upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, ¹³ kiaa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuane. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo voo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuaui vaa mmammaivo yoketairavai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Maraka 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)*

14 Yisuuva Petoroosaa nnauvaki vioo tooduu Petoroosaa nnummuayaanna mmammaivo ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu
 15 Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utuduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai. 16 Mmuduu hannauduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiuvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiuvakidiri pikiooduu mmuakiaa nniitarooya tuqinneeravai. 17 Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuakiaayauvai rugaivaivee, tiivai.

*Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
 (Rukaaso 9:57-62)*

18 Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuauya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, 19 tuduu too kua mmaanna kiaa mmira vaidi voovoono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, 20 tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaam-maiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvono hama na vuru vaira nnauvootainoo, 21 tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee

i nnaagiai kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngia-nee. Vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosi-ikiyaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeer-avai

(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada vida varuduu ²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uuduu too Yisuuva vuru vauduu ²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaa-nee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kisama niyara kutaavaivee kiaanoo, kiaa kioo diitoo yuunnaivaata nnooriivaatama yaagueegama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai. ²⁷ Varuduu ari ngiaammuau mmuakiaaya innara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivain-nee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai

(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana

aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai. ²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuuqo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinarainna ngiannanee? ³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiataa kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu ³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuunna yaparaida tunoo: A ti titaanaree tiee ti titanai ukuai puara aaya aakiaiyauvaki ta kuaaravee, ³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³³ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitaturaiya seenada yoosinnaivaki vida Yisuuva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidiivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)

¹ Titooduu Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu ² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tinoo, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaanee? ⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketaiinee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinaranee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinaranee? ⁶ Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidi iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee, ⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai. ⁸ Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda

aatuuda Anutuuqo ari yaagueeqaivaa vaidiiya mmuuvaara kua yoketaivaa innara tiravai.

*Yisuuva Matainna maavee tiravai
(Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)*

⁹ Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰ Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata nuna Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama tasipama yeenna nneeravai.

¹¹ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya nuna iya teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairaivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama yeenna nnainnee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai.

¹³ Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiiya puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiiya ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro jaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariiya yaata utida yoketaayavee kaiyara hama na iyara

maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)

¹⁴ Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo datakiaida ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuuqaara yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kiasa kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiasa suai hama itaa kiasanee? ¹⁵ tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variyaiya hama ausa mmuaararaikiai iya sirigaida variaavai. Fai suai voovai nninai rikiada vaidiiaa kieevatiivaa vitada ruputikiai iqii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funniyai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nnisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee.

¹⁷ Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiasa nnisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara

nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kiaavo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Yisuuva kieeta vaidiivaa raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai

(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovoono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa ikiataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaam-muauyaatama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuau aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa aravau utuduu rikioo ²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utuanee. A niiyara kiannanoo: Aikioma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiaatannaivaa hakuaaraivaara vaidiiya noomaiyauvaa ruduu

gioonna kiaapuuya nuunaida kaayauma ratada varuduu ²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. ²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

²⁷ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taaravaitana varuuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaanee? Avuuyauvaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitanau utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vakiaivee, ³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, ³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana

avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiya kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai. ³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kioodoo vaidiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teeravaivee, ³⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivoono inna tasi-pama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaiya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiaata yoosinna pinaiyauvakiaatama vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai. ³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai. ³⁷ Boo tioo ari ngiaammuauya tunoo:

Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo
 suvuaikio vaa nneeravaata vaikiyai iyauvaa
 vareeraiya mmuaa taaraya variaanoo.
 38 Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna
 vareera gionna kiaapu vooya titanai ari
 mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna
 nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee,
 tiravai.

10

*Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieera-
 vai*

(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)

¹ Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana
 yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai.
 Tuduu rikiada innasi nnuduu gionna
 kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai
 kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo
 gionna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari
 vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera
 yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ² Ii vaidi
 yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada
 nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo.
 Tauraivaa nnutuuvo Simoono inna nnutu
 vuaivo Petrooso inna kataivaa nnutuuvo
 Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai
 nnutuuvo Yakooopo vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano
³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo
 Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau
 takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva
 Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooopo
 voovai nnutuuvo Tariaaso ⁴ vaidi vooya inna
 mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa
 nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo

Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmooriivaa mmi-ravai

(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)

⁵ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kua mmioo tunoo: Sa vaidi voopinaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee. ⁶ Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee. ⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuuqaa mmayaayaivaa kua mmiaa rada kiatee: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, kiatee. ⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaatee. Vaa putuaiya tikiai kava diitaatee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyaiya tuqinnaatee. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaivaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee. ⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee. ¹⁰ Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹ Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara ki-isa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovoona ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee. ¹² Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee. ¹³ Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingii-iki vakiaivee. ¹⁴ Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngii-iyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ivaki pikiada vida ki-aatee. ¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu yoosinnaivaitana Sutu-uma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaivara Anutuuoqo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mminaravai. Gioonna ki-aapuuya hama ngiiyara yoketaakiyai fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

Vaidiyya Yisuunna ngiaammuauya mmoori maisaivaa mmiravai
(*Marakaa 13:9-13; Rukaaso 21:12-17*)

¹⁶ Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variyaiya fai na ngii titanai fai mmararaa roosiikiyaiyasi kuaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairaivara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima

konnakaannama nuairavaa pikiada tirooma variatee. ¹⁷ Vaidiyyara aatuuma rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapa kiaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaravai. ¹⁸ Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiyaata vaidi ngiari voopinaiyaatama kua mmiaaravai. ¹⁹ Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuuoqoono ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kiaaravai. ²⁰ Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengieenoo kiaaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannasaivoono ngii giaa ngii minai kiaaravai.

²¹ Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputuateraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai. ²² Ngia niiyara kutaavaivee kiaivaara fai gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiyyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiao yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuoqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai. ²³ Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isarairaa yoosinna mmuakiaayauvaki nuaida ni

mmayaaya aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taikeeraida kikiyai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo kava vara ranee tiinaravee.

²⁴ Hama vo ngiaammuau voovooonoo ari vitairaiivaa yaataraivai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo hama ari haitatuuraivaa yaataraivai. ²⁵ Fai ngiaammuauvo ari vitairaiivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gioonna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kiaa kiada ivo haitatuuraiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Rukaaso 12:2-7)*

²⁶ Itaama vainai rikiada sa gioonna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ²⁷ Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii mi-auvaa kooyaa ikiannaivau gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miao kuaivaa rikiada yoosinna vuu-taivaki kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. ²⁸ Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaravai. Anutuugaara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa

kino fai maisainaravai. ²⁹ Ngia ngiaamma sigannaiva roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuugo itai ngiaammaiyauvaara vueennainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai. ³⁰ Ngii kieeta yausiiyauvaa Anutuugo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. ³¹ Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuugo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiiki-aiyauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai
(Rukaaso 12:8-9)

³² Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai. ³³ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gioonna kiaapuuya

nnammutuannammutuua iiravai
(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Sa yaata utida niiyara kiatee: Ivo gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai.

³⁵ Fai mmaapuuya ngiari kookiaiyara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai. ³⁶ Gioonna kiaapu voovono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaiya innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutuaavaivee, kiaaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiaapu voovono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁸ Gioonna kiaapu voovono ni nnaagiai nuaivaara gioonna kiaapuuya inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁹ Gioonna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

*Irisai yoketaivaa varaanara kuavai
(Marakaa 9:41)*

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovono ngiiyara yoketaivoono niyaraatama yoketainoo. Niyara yoketaivoono ni titoovaaraatama yoketainoo. ⁴¹ Vaidi voovono Anutuuqaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya

innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. ⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaiyaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

11

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Rukaaso 7:18-35)

¹ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kiaa mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuau vooya tuduu innasi nnuuu ³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaara faannaida haitatuukiaarannee? ⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kiaa mmuduu rikioo iya sai tunoo: Ni kuaiava rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kiaa mmiatee. ⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya

vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo. ⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiyara taara yaata utiraivaara Anutuuqo innara yoketaainoo, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuauya kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee. ⁸ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variyaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai. ⁹ Ngia ni giaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaivaa taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee. ¹⁰ Anutuuqaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuuqo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraiivo itaa kua tiivai. ¹¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmuakiaa gioonna

kiaapuuya mmata aavau varia rada nnidada aanna variyaiya yaataravai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki gioonna kiaapu voovono aduoo variivono Yuvuaana yaataravai. ¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kiaa mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai. Yaagueeqa avaikarai vaidiia Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira kuaaree kiaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai. ¹³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiia tuduu Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai. ¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tiinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiyaiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: ¹⁷ Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaavai. ¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaanoo. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kiaa kioodoo rikiada

gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai. ¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaaniaata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai

(Rukaaso 10:13-15)

²⁰ Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yisuuva yaagueeqama iya tioo tunoo: ²¹ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variayaata yoosinna Beresaitaa variayaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararouvaa

varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyauvunu apu kiada varutirivee. ²² Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gionna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee. ²³ Ngia gionna kiaapu Kapanaua variayaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee. Nnaaru gionna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee. ²⁴ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu Sutumaiya pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanaua variaya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva niisi nnida eeyara kati hara kiada variateera tiravai
(Rukaaso 10:21-22)*

²⁵ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara di-raikuavee. A ai kua oyaivaa gionna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiese gionna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiayara a kiaa

kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaaki-aunoo. ²⁶ Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmi-ataikiai a iya kiaa mmiannavaivee. ²⁷ Ni Napoova a mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa vaa ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoona na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoona ni Napoona i taivai. Na i Mmaapuuvooona nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gioonna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸ Ngia gioonna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavaa tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipanai rikiada eeyaara kati hara kiada variaaravai. ²⁹ Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variauvaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai. ³⁰ Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanavai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaraivo hama mmuaararavaivee, tiravai.

12

Vaidiia kati varira suaivaara Yisuunna ya-parairavai

(Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)

¹ Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaammuauyaataama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuuta mmooriivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuuuta iiraiyauvaa utu

rasukua rada nneeravai. ² Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaammuauya hatokaano, ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo ⁴ Davuitiivaano Anutuuqaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuuqaaree kiasa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaaniee kiasa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuuqo oooqoo tiravai. ⁵ Ngia Anutuuqo mmaanna tuuvaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayauvaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuuqo kua tiivai. ⁶ Na ngii giasa ngii miaunoo. Na aavaki variauvoono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaataraunoo. ⁷ Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiiya puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketaunoo. Vaidiiya ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketaunoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia jaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna

kiaapuuya hama maisa mmooriivaa iikiaiayaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee. ⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono kati varira suaivaa nakaaraiovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)*

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai. ¹⁰ Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraiivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaanaravai. ¹² Ngia puara sipisiipaivara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaraivaa yaataravai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoketaavai vaivaivee, ¹³ kiaa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnumaunnuuvaa raduda utuanee, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai. ¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiiva vida nuunaida

Yisuunna utida ruputikio putuaiveera kuaivaa kuaa teerama kieeravai.

Anutuugo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kiooduu Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai.

¹⁶ Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kuaa mmivoo kuaa iya ooqoo tiravai. ¹⁷ Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvaugiataama vairavai. Yisayaava Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸ Inna ni mmoori vareera vaidivai.
 Neenoo inna mmataama kiauvasi.
 Na innara mmuduuya ruauko
 kaayauma innara ni yoketai.
 Na ni Mmannaivaava inna mmino
 ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kuaapuuya
 safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tiao hama kai tiao
 hama yoosinna vuutaivaki diitoo
 yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa
 hama utu ratokaaneema
 fai ivo hama gioonna kiaapu
 muaraagama variivaa
 ruputinaravai.
 Iya tooba manumanuuvaa
 hama utu rasuukiaaneema
 fai ivo hama gioonna kiaapu
 muaraagama variivaa ruputinaravai.

Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono
 yapooma safu aataruuvoono maisa aataruu-
 vaa
 yaataraanara suaivaki pikiaandaravai.

²¹ Ivo itaama varinai
 mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya
 yaata utida innara faannakiaaravee.
 Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
 (Marakaa 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)*

²² Yisuuva gioonna kiaapuuya tuqinnooduu rikiada vooyaano vaidi avu huruutauvaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada nnuduu Yisuuva vaidiivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai. ²³ Kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuitinna oyaivakidiri diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee? ²⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiada tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variyaiya titaikiai kuaavaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai. Gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiyannee vara mmuaa yoosinnavaki variyaiya ngiariita ngiariita

rapidada fai vida raubiriida mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada muaraagakiaaravai. ²⁶ Itaama vaino mo fai Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai Sataangoota iyaatama muaraagakiaaravai. ²⁷ Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaanoo, kiaani mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo. ²⁸ Anutuuga Mmanasaivoono yaagueeqaivaa ni mikiai rikiee na mmagia maisaiya vaidiia aakiaiyauvakidiri titaukai kuaavai. Na itaama iikiauvaara Anutuugo gionna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo kava vo kua voovai tioo vaidi yaagueeqaivaudiri mmataama kioo Sataangaara tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kua kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Gionna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruaivoono inna ni nnammutuaavai. Gionna kiaapu voovoono hama ni tasipama mmoori

varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.
³¹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiyauvaatama fai Anutuuoqoono rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuuoqo ivaa rugaanaravai.
³² Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuoqo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuoqo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itaavai homo vainaravaivee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-45)

³³ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. ³⁴ Ngia vaidi maisaso, ngii aakiaiyauvakidiri kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaivakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.
³⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai.

³⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya

sabi kua sabi kua kiaivaara Anutuuqo iya yaparainaravai. ³⁷ Anutuuqo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiaivaara ngii-iyara tinara: Hama ngiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama kiaivaara tinara: Kutaa ngiiki kua vainoo, tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisunna yaparairavai

(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)

³⁸ Tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata Farisai vaidi vooyaatama Yisunna tunoo: Vitaira-o, a Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta taaravee, ³⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama varida hama Anutuuqaa yaagueeqakiaiyaano ngia ari vookarai mmooriivaa taara iikiaanoo. Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravai. ⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma sui taaravooma heena vauvaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidi putu-aiya vaira mmataivaki taaravooma sui taaravooma heena vainaravee. ⁴¹ Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii gaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varu-uvaa yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee. ⁴² Nnaaru kieeta

varuu gioonna voovoono tooya sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ru-aivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivoono kua pinaivaa aanna ngia variyaiya fai ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

*Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Rukaaso 11:24-26)*

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nu-ainnonno taikio kuminaikio ⁴⁴ ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau piki-
aувaki oro varinaravee, kua kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too ⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai kara-saidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama vari-
vaivee. Gioonna kiaapu maisama aanna makee variyaiya fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

*Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara
tiravai
(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)*

⁴⁶ Yisuuva homo gioonna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai. ⁴⁷ Dida vauduu gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaano, ⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee? ⁴⁹ kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano. ⁵⁰ Gioonna kiaapu voovoono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaiavaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

13

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu ² gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyavaki kioo ivaki varuduu gioonna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai. ³ Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi

voovoono yeenna uruuyauvaa varoo ⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai. ⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too ⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaiavaara akiairaama aasannaivai. ⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai. ⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee, ⁹ kiasa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

*Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)*

¹⁰ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aaniira a gioonna kiaapuuya kiasa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiese kiannanee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. ¹² Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiasa mminono

innaki kaayauma suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai. ¹³ Gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiaa mmiauvai. ¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gioonna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuuqo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵ Iya ngiari avuuyauvaa teeda iya yaata tinniiyauvaa rikiada ausa tinniiyauvaa hanigiakiai na iya tuqinneevoora kiaa iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada ngiari avuuyauvaa tasuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai.

¹⁶ Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. ¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gioonna kiaapu Anutuuqaara yaata utida safuuma varuuyaatama

aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Marakaa 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee. ¹⁹ Anutuugo gionna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gionna kiaapu voovono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisu varaivai. ²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varaivai. ²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqaivai. Ivo Anutuugaa mmooriivaa iivaara seena gionna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavai inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuugaa aataruuvaa pikiaivai. ²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaravai kaayauma yaata utuoo sikau varaanaravai yaata utuoo mmuduuya rikioo iyauvoono inna suvuiainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo

vaivai. ²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusitikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraiyauvo suvuainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraiyauvo (100) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuiitaivaudiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuooraivaa roosiivai. ²⁵ Ivo yeenna vuiita uruuyauvaa rututuoma kiaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gioonna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaraivaa nnammutuaa voovoono numa yeenna vuiita mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuoma kioo kuaivai. ²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuiitaiyauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyauvootama uruoo kooyaa vaivai. ²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaraivaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuookiannano. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinne? ²⁸ kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiiai rikiada iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee? ²⁹ kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuiitaiyauvaatama

hamukuaarainnoo. Pikiaatee. ³⁰ Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaaraivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaaraivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³² Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiasa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiasa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiasa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³ Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiasa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo

yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaiவை, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴ Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmuu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kua mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

³⁵ Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmuu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kua mmiee mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiee iya kua mminaravai.

Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki haumaki vau kuaiyauvaa iya kua mminaravaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶ Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri uruuyauvunudiri mmataama kiee tunna kua oyaivaa ti kua ti mmianee, ³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono uru yoketaivaa rututuora vaidivai. ³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuoma kiaivo mmuakiaa

mmatayaa variaa yoosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira teerakiaa gioonna kiaapuuya uru yoketaiyauvaa roosiikiaavai. Gioonna kiaapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiyaiya ikiauyauvaa roosiikiaavai. ³⁹ Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuovo inna Sataangovee. Iiraiyauvaa rutakeera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee. ⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kiaaneema ngiau mmataivo taikeera suaivaki aangeraiya gioonna kiaapuuya mmuaikaraama iikiaravai. ⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni aangeraiya titanai ni yoosinnaivakidiri nuaida varida gioonna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa iikiateera vuavikiyaiyaatama gioonna kiaapu mmuakiaa maisama variyaiyaatama vitada ⁴² ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai. ⁴³ Iya itaama varikiai safuuma varira gioonna kiaapuuya ngiari Gioonna yoosinnaivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravaivee. Gioonna kiaapu voovono arinaima kua rikiavoono ii kua ivaa arinaima rikiavee, tiravai.

Yisuuva sikauyauvaa mmatana hauma kiovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kua mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna

kiaapuuyara diraivo kaayau sikau yoketaiyauvaa vaidi voovoono vaa mmatana hauma kiaiyauvaa roosiivai. Vaidi voovoono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaraivaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Anutu-
uqo gioonna kiaapuuyara diraivo ataivai vainoo.

⁴⁶ Vaidi voovoono sikau seeta yoketaivaa roosi-
ivaara buainnonno taikio voovai kaayau yoke-
taivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa
mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai
sikauyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaraivaa
mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷ Kiaa kioo vo kuavai iya kiaa mmioo
tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo
utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua
vaaheevaa varada nnoori haruungaivaki
kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara
ari vookaraiyauvaa varaavai. ⁴⁸ Varaavovo
mmuugiaikiai teeda utu raririima mmaagaivau
yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa
ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda
yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua
kiada maisaiyauvaa kagaari kiaavai. ⁴⁹ Fai
yapooma ngiau mmata taikeera suaivaki fai

itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gionna kiaapu yoketaama variaya pikiada maisama variaya vitada ⁵⁰ ikiana kagaari kikiyai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnano, ⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiaikio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuuga kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuuga gionna kiaapuuyara diraivaaraatama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi ivaa roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gionna kiaapuuya kuaa mmiivaivee, tiravai.

Gionna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kuaa taika kioo ivaki pikioo ⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kuaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo

deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iinnee? ⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakoopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano. ⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua ivaa varaivainnee? ⁵⁷ kiaa kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai. ⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

14

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9)

¹ Ii suai ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayaivaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo: ² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa diitoovaarainno yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaiivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herooti-aanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuuqaa aataruuvo hama itaivai. Sa varaanee,

tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnanna-toovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ⁵ Yapa kioodoo Herooto Yuvuaanaa ruputuatauduu gionna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama rputiravai.

⁶ Hama rputuduu yapooma Herootaa mmatoo suaivo nnuduu gionna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai. ⁷ Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mmunaravaivee, ⁸ tuduu rikioo kiaatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kiaa mmioo tunoo: Aanna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee, ⁹ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo eoo tioo ¹⁰ ari ngiaammuauya titoodoo oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai. ¹¹ Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai. ¹² Mmi kioodoo Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano
6:1-14)*

¹³ Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnooriivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai. ¹⁴ Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasi-pama varuu nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayavakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, ¹⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo, ¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee, ¹⁹ kiasa kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefuruunnaivau variatee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna

kiaapuuya mmuduu ²⁰ mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ²¹ Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)*

²² Iya nnaa taika kioodoo Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiaada vida varuduu ²³ gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titoodoo vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura viravai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu ²⁴ ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hanigiaanigioduu ²⁵ patainara uuduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai. ²⁶ Iyasi nnuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nninoo, ²⁷ kiaa kiada kai kiriringaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²⁸ tuduu rikiaada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvavee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee, ²⁹ tuduu rikioo tunoo: Ngianee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenoovau Yisuunnasi ari

yuku raa roo viravai. ³⁰ Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aaki-aivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai. ³¹ Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuan-navainnee? A kati kiisama niyara kutaavaivee kiannavaivee, ³² kiaa kioo innaata vitoo kanuu-vaki karada oro varuduu yuunna yaamurukaivo taikeeravai. ³³ Taikooduu ari ngiaammuaui kanuuvaki varuuya Yisuunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuuqaa Mmaapu tuanaakuavee, tiravai.

*Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 6:53-56)*

³⁴ Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu ³⁵ gioonna kiaapuuya Yisuunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya vitada Yisuunnasi nniravai. ³⁶ Nnida Yisuunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa araivau utuatee. Tuduu mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikeeravai.

15

*Vaidiyya ngiari taato nnaakukiaiyya kuaivaara
yaagueeqairavai
(Marakaa 7:1-13)*

¹ Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaatama vaa Yerusareemadiri nnuuya numa

Yisuunna yaparaida tunoo: ² Aaniira i ngiaam-muauya ti taato nnaakukiaiyasidiri nnuu aataru-uva hatokaanee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee, ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuuoqo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁴ Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa rupertikio putuaivee. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai. ⁵ Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuuoqaa mminnaavaivee, ⁶ kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuuoqo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁷ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiiyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuuoqo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya
 mmanna kuasiiyauvoono koroonno
 niiyara yoketaavaivee kiaavo
 hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketainoo.

⁹ Iya vaidiiya yaata tinniyaa vai kuaivaa
 kiaa mmi kiada kiaanoo:
 Anutuuoqaa aataruvaivee, kiaivaara

kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo,
tiivaivee.

Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva
tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa
maisaiyauvaa varaavai
(Marakaa 7:14-23)*

¹⁰ Yisuuva itaa kua kua kioo gioonna
kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi
nnuduu iya tunoo: Ngia rikiada arinaima
rikiatee. ¹¹ Hama vaidi voovoono mminnaa
voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo
kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.
Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai
tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa
varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi
nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Farisaiya i
kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee,
¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa
yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu
variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku
kagaari kiaanaravai. ¹⁴ Sa iyara kaayauma
yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai
voovoono ari seena vaidi avu huruutai voovai
yaakuuvau utuoo nuairaivaa roosiikiaayavee.
Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu
huruutaiyaata vitoo aataruuvau kuanaree
kiaa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki
tiida kuaaravee, ¹⁵ tuduu rikioo Petorooso
tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri
mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti
mmianee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo:
Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima

hama ngii tinniiyauvo rusitivai. ¹⁷ Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai. ¹⁸ Vaidi voovoono inna aakiaivaki vaivaa ari avaivakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiivaa ruputikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai. ²⁰ Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Marakaa 7:24-30)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai. ²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo, ²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuaudoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiadiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee, ²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiyaiya roosiikiyaiyara nnaasu Anutuuoqo ni titooduu na tiiravaivee,

²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee, ²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo, ²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa ngiari haitatuukiaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee, ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niyara kutaavaivee kiannanoo. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Kari-rayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karooro oro ivau varioo tooduu ³⁰ gioonna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutaayaatama hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaataama vitada inna avuuvau nuunama yapa kiooduu ivo mmuakiaaya tuqinneeravai. ³¹ Tuqinnooduu teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutaaya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iva uuvaa teeda nnikiaraida Isarairaaya Anutuuqaa tuanaivaara kua yoketaivaa tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Marakaa 8:1-10)*

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo, ³³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo, ³⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu ³⁶ tavau kiisaikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai. ³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai. ³⁹ Hama

yaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

16

Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisunna yaparairavai

(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)

¹ Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaatama Yisuunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookarivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee, ² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai. ³ Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikioonno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai. ⁴ Ngieeta gioonna kiaapu makee variaiyaatama koonnama varida hama Anutuuqaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuuqaa mmoori ari vookarai voovaara fai ni yaparaikiai fai hama na iinaravai. Anutuuqaa mmoori ari vookarivaa nnaaruaa vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kiaa kioo iya pikioo viravai.

*Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukai-
yaraatama tiravai*

(Marakaa 8:14-21)

⁵ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varuduu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai. ⁶ Nnudu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaara mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ⁷ tuduu rikiada ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya yaparainno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida kiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaanoo, kiaannee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo. ⁹ Ngia homooda hama niyara arinaima rikiaannee? Na yaaku sai bereetavai kusii kiee kaayau vaidiiya (5000) mmuuvaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? ¹⁰ Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiiya (4000) mmuuvaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? ¹¹ Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giaa ngii

miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiaannee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniiyauvo rusionduu arinaima rikieeravai. Gioonnaivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Farisaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraatama tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)*

¹³ Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvaaara gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kua kiada dataa kuaida kiaannee? ¹⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Yirimiaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaavaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? ¹⁶ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuqo i mmataama kioo vaidiikuavee. E Anutuuqo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuuqo aiyara pinaama yoketainoo. Hama mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kua i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu

variivoono safuuma i kiasa i mmikiai a kiannanoo.
¹⁸ Na i kiasa i mmiaunoo. I nnutu Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiaiya na vatee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variyaiya fai yaagueeqama variaaravai.
¹⁹ Anutuuoqo ngiau aapu gioonna kiaapuuyara diravaa yaagueeqaivaa na i mmimaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaara ooqoo kiannaivaa fai Anutuuoqo ngiau aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaara ee-oo kiannaivaa fai Anutuuoqo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee, ²⁰ kiasa kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuuoqo ni mmataama kioovaara sa gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo puti-naravaara tiravai

(Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)

²¹ Ii suai ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kiasa mmioo tunoo: Na Yerusareema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuoqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaatama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mikiai vaidiia ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuoqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, ²² tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo:

Udaanga-o, kii Anutuuqo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoosaa tasipoovaara inna tunoo: Sataango, ngieera kuane. A ni aataruuvaa uudarainaree kiainna iikiannanoo. I yaataivo vaidiiya yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuqaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kua ari ngiaammuauya tunoo: Fai gionna kiaapu voovono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaara oooqoo tioo gionna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁵ Fai gionna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gionna kiaapu voovono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ²⁶ Fai gionna kiaapu voovono mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuuqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gionna kiaapu voovono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuqaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. ²⁷ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeraiyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiaivaugiataama

irisaiyauvaa iya mminaravai. ²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

17

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai

(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)

¹ Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petoosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. ² Vidada oro ivau dida voida tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai. ³ Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammua taaravoomaivaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Musiiaa Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu ⁴ Petoosoo Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoketai. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heekee Musiinnani voovai heekee Irayaannani voovai heekaanaravaivee, ⁵ tuduu tuu saivaata nama mmannaammannauvo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutuugaa kuaivo nama aakiadaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketai. Inna kuaivaa rikiaatee, ⁶ tuduu rikiada Yisuunna

ngiaammuauya mmatayaa vida varada vaidan giari avuuyauvaa hatauma kiada vaidan kaayauma aatuuda varuduu ⁷ Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiatee, ⁸ tuduu rikiada mmataivaudiri vaidan reeri tooduu hama vaidiivaitanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dloo vairavai.

⁹ Dloo vauduu teeda diitadan ivaatama taapi-ivau pikiadan tiidan varidan Yisuuva yaagueeqama iya kiana mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaara sa gioonna kiaapuuya kiana mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gioonna kiaapuuya kiana mmiatee, ¹⁰ tuduu rikiadan iya inna yaparaidan tunoo: Anutuugaa kua mmaanna kiana mmira vaidiiva kianaano: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiagi tiinaravaivee, kiana kuaivo aaniira ngiari itaa kua kianaanee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovooonoo Irayaanna roosiivoonoo tauraa ngioo mmuakiana mminnaivaa safuunaraivo nninoo. ¹² Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosu-uvoo nniravai. Nnudu hama gioonna kiaapuuya tuqinnama inna teerama kiadan iya ngiari iiki-atau mmooori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuaikarai mmooori maisaivaa fai ni miaaravaivee, ¹³ tuduu rikiadan Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuau-

*vaa tuqinneeravai**(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuuu taaravoomaidootama tiida gionna kiaapuuya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovono numa Yisuunna vunnigiataa toorivu yau haroo ¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna rupertiraivo rupertikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai rupertikio vioo varoo nnoorina vaivai. ¹⁶ Na inna vitee i ngiaammuauyasi kuaukai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gionna kiaapu makee variaya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaanoo. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama hara kiee varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada aapi niisi ngiatee, ¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia maisaivo ngiaammuauvaa aakiaivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee? ²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuuqoono

fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuuoqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuanee, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuuoqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai. ²¹ (Vaidi voovono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairavoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

*Yisuuva keenaa ari putinaraivaara tiravai
(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)*

²² Yisuunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai ²³ iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuuoqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiada ari ngiaammuauya ivaara kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaatauma numa yoosinna Kapanauma varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiiaa numa Petoroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee?

²⁵ tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiaa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannanee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaanee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaanee? ²⁶ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yaparaida varaanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee. ²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiia sikauvaa mmikiai iya tiyara momonakiaarainnoo kiaa nnoori haruungaivaki viee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiese inna avaiivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi viee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

18

Yisuunna ngiaammuaudo kieeta vari-aaraivaara inna yaparairavai

(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)

¹ Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaranee? ² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo ³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisaiya roosiima

varida fai hama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee. ⁴ Gioonna kiaapu voovoono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivoono fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaravaivee. ⁵ Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haru-ruaavai

(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovoono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainaraivootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainaraivo inna yoketaavai. ⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaunnaiya ti haruriraivo vaikiainnaata variaunnanoo. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovoono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieevo fai pinaa irisai maisaivaa varaanaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisaivau nuainarainoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee

kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaidia ikiaivo tupatupaa too variivaki i kagaari kiaaraivo inna maisavai. ⁹ Fai ai avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa rani-gaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoke-taavai. Fai i avuuvaitana vaidia ivaitanaano ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 15:3-7)

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakammuatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasipama variaano. ¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvonoo gioonna kiaapu raubiriikiyaiya vitaanaraivaara na tiiravai.)

¹² Ngia yaata utuaivo datainnee? Vaidi voovono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyaavua (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai. ¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiriivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiyaiyara kiisama mmuduuya rinaravai. ¹⁴ Sipisiipa nakaaraivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya

roosiikiaa gioonna kiaapuuya raubiriikiaivaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi viee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai. ¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vatee oro innaata kava kua kiatee. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiidaatama vatee yaparakianee, tiivai. ¹⁷ Vaa a vatee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmianee. Kiaa mmino inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuuoqo ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaara ee-oo tikio rikioo Anutuuoqo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua

yeena raikio too ni Napoova ngiau aapu vari-ivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai. ²⁰ Gioonna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuunama variaani na iya tasi-pama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

²¹ Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyauvaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneetu iinarannee? ²² tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneetu nnaasu iikiane. Sa jaarummua kiee iikiane. ²³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikiane. Vaidi kieeta voovono ari mmoori vareera vaidiia sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparaivai. ²⁴ Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio ²⁵ hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee, ²⁶ tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mminaravaivee, ²⁷ tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo

tioo tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauyauvaa ni mirainna kati kuanee, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸ Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaivaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnu-unaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee, ²⁹ tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mminaravaivee, ³⁰ tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai. ³¹ Varikiai ari seena mmoori vareera vaidi-iva ivo innara itaama ii mmooriivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai. ³² Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidi-ivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakianaivaara ai irisai sikau kaayaudaa na vakiaa varaaneera i kiauivai. ³³ Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiainnaatanna hama a innara boo kiannanoo, ³⁴ tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avaikarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee. ³⁵ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiada ngia homo ivaara yaata utida hama

ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraivo iineema mmuaikaraama ngii iinara-vaivee, tiravai.

19

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai. ² Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

³ Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa inna yapa-paraida tunoo: Fai vaidi voovoono vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara oqoo tinara aataru-uvo vainnee? Vara hama vainnee? ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutu-uuqaa kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutu-uuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutu-uuqo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidi-ivaa iinno gioonnaivaa iinno tunoo: ⁵ Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai. ⁶ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taara-vaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutu-uuqoona vaa taaravaitana nu-unama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa piki-aivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmaram-maraama yapaivee, ⁷ tuduu rikiada Farisaiya Yisunna yapa-paraida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiaa ti mmioo tunoo:

Vaidi voovono ari nnaataivaa pikiaanaree tiao ooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tunnee? ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuuoqo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. ⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvo itainai rikiada vaidi hama nnaata vareeraiya kati variraivo inna yoketaa aataruvaivee, ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kiasa kua aavo hama mmuakiasa vaidiiyara tii kuavai. Anutuuoqo ari mmataama kiasa vaidiiyara nnaasu tii kuavai. ¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaanoo. Vooya ngiari kaanokiaya ausaiyauvakidiri mmaakuya variaanoo. Vaidiiya vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya variaanoo. Vooya ngiarinaidiri Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiavaara yaata utida hama nnaata varaanoo. Vaidi voovono aa kua aavaa arinaima rikiavoono ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Maraka 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisuuva

iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai. ¹⁴ Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee, ¹⁵ kiaa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata

kua tiravai

(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee? ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannanee? Mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikianee, ¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai rupertino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikianee. Sa voovai mminnaiyaa mmuara varaanee. Sa unnakua kianee. ¹⁹ Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee, ²⁰ tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiaa kua mmaanna iyauvaa na iikiauvaivee. Dee mmoori voovaatama na iinaranee? ²¹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree

tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee, ²² tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararooduu viravai.

²³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo. ²⁴ Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo, ²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvono Anutuuqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanaranee? ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuuqoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuuqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnao. Dee irisavai ta varaaranee?

28 tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kieeta varira mmaata ari vookaraivau varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaido yaparakiaravai. 29 Gioonna kiaapu voovono niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variraivaatama varaanaravai. 30 Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

20

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

1 Yisuuva tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapu-uyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosi-ima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaravo mmoori vareera vaidiiaa oro vitaanara kuaivai. 2 Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mminaraivaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai. 3 Kuaavo ngioo ikiannaikio oro yoosinna vuutaivaki vaidiiaa dida vaido hama mmoori varaiya too 4 iya tinoo: Ngieetama ni vuaina

mmooriivaki vikiai fai na irisaivaa aikiooma ngii minaravaivee, ⁵ tikiai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tammaa vioo hannaikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidiiya titaikiai mmooriivaki kuaavai. ⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vaki-aiya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaidia hama mmoori varaanee? ⁷ tikiai rikiada iya inna sai kiaanoo: Hama vaidi voovono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸ Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee, ⁹ tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁰ Mmikiai tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai. ¹¹ Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaanoo: ¹² Aa nnaagiai aaya kiisa suai mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannano, ¹³ kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-

o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasipama yeena rau kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varaunoo. ¹⁴ Ai sikauvaa ee varee kuane. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miauvaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivaugiataama mmiaunoo. ¹⁵ Na neneenoo ni sikauvaa mminee tiee fai mminaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mminaraivo neenoo nakaaravovee. Na vaidiiya kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmiauvaara i nnannatainnee? tiivaivee. ¹⁶ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Itaama vainai gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravai. Gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)*

¹⁷ Yisuuva Yerusareemaivakira vioo varioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taara-maatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kiaa mmiaa roo vioo ¹⁸ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnao. Fai ta ivaki vikio vaidi voovono Na Vaidiivaa Mmaapuuva vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada ¹⁹ ngiari voopinaiya mmikiai iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaaravai. Haara kikiyai na putino taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

*Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara
Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 10:35-45)*

²⁰ Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaitana vitoo Yisuunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiauvaa iikianee, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kianee, ²² tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuauvaitana tunoo: Ngia ni yaparakiia kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaanoo. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiauvakidiri ngieevaitanaata nnaaranee? tuduu rikiada ngiaammuauvaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaravaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiai Yisuunna ngiaammuau saido yaakuuvaitana taara kato vayoovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai. ²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuau mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia

taavai. Ngiari voopinnaiya kieeta vaidiia
 ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari
 nnoonnaiya iyara diaavai. ²⁶ Iya itaama iikiaa
 aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri
 vaidi voovono ngii kieetavai varinaree
 tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera
 ngiaammuauvai varinaravai. ²⁷ Ngiikidiri
 vaidi voovono ngii tauraavai varinaree
 tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori
 varaaneera viteera ngiaammuauvai varinaravai.
²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama
 gioonna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara
 Na Vaidiiva Mmaapuuvo tiiravai. Na
 mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee
 iya mminnamminnaa maisa irisaiwaara putuee
 iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee,
 tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneera-
 vai*

(Marakaa 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaam-
 muauyaatama yoosinna Yerikoo pikiada vuduu
 rikiada kaayau gioonna kiaapuuya iya vata rada
 viravai. ³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana
 aataru siriivau varida Yisuuva vuuvaa rikiada
 aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitinna
 oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kia-
 nee, ³¹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaitana
 yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata
 iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-
 o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Ti-
 iyara boo kianee, ³² tuduu rikioo Yisuuva aataru-
 uvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai

na ngii iikiaiveeraida kiaanree, ³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

21

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara siri-gairavai

(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvo Betepakee taapiivaa nnutuuvo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo: ² Ukuua yoosinna ivaki kuatee. Vida akiairaa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee. ³ Fai vaidi voovoono ivaara vo kua tinaida kiatee: Udaangaivoono aavaitana vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiairaama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi fofofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai. ⁵ Fofofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya

kiaa mmiee kianee: Taatee.

Ngii kieetaivo tirooma yoketaama

puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio

vitoo ngiisi nninoo.

Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau
varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶ Ari ngiaammuaувaitana oro Yisuuva
iya kiasa mmuuvaa iima kiada ⁷ puara
togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada
nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana
mmookaivaitanau yapa kioodoo Yisuuva
nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai.
⁸ Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau
gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari
yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya
yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau
hootiravai. ⁹ Hooti kioodoo kaayau gioonna
kiaapuuya Yisuunna tauraa vuuyaata inna
nnaagiai vuuyaatama aayanna kiasa rada tunoo:
Davuitiinna oyaivakidiri diitoovoono inna
yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titoodoo
tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee.
Anutuuqo ngiau aapu variivoono yoketaivovee,
tiravai.

¹⁰ Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu riki-
ada mmuakiasa gioonna kiaapuuya kaayauma
innara sirigaida vooya tunoo: Anna gionon-
nee? ¹¹ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Anna
forofetaa Yisuuвavee. Ivo mmata Karirayaa vai
yoosinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai
(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48;
Yuvuaano 2:13-22)*

¹² Tuduu Yisuuva Anutuuqaaara nuunaira
nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya
ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama

vooya mmida irisai sikauyauvaa varooyaatama gionna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Voodoo ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaarayauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo ¹³ iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁴ Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gionna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai. ¹⁵ Tuqinnooduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tooduu Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarayauvaa uuvaaraata nnaakaraiya nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisuunnara nnannateeravai. ¹⁶ Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara meediyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia yaarida rikiaavaivee. ¹⁷ kiaa kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki

vuru vairavai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai

(Marakaa 11:12-14,20-24)

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuayaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu ¹⁹tooduu aataru siriivau yatari nnaammuayaivaa roosuuvo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiairaama nnaammuayaivo aasannairavai. ²⁰Aasannauduu ari ngiaammuauya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiairaama aasannainnee? ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niiyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iikiaaravai. Ngia niiyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, tikio fai kuanaravaivee. ²² Fai ngia niiyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara

inna yaparairavai

(Marakaa 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)

²³ Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki vioo
 gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiasa
 mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara
 hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama in-
 nasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i
 tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee?
 Dee vaidi kieetavoono i tikiai a iikiannanee?
²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta
 vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai
 fai na ivo ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii
 giaa ngii minai rikiaatee. ²⁵ Gioono tuduu Yu-
 vuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya
 nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno
 uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uun-
 nee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki ya-
 paraida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee?
 Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yu-
 vuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai
 tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara
 kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee. ²⁶ Fai
 ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iira-
 vaivee, kiasa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara
 aatuukiaaravai. Mmuakiasa gioonna kiaapuuya
 Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuu-
 vaara ta iyara aatuukiaaravaivee. ²⁷ Iya itaa kua
 kiasa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama
 teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai
 tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na
 hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni
 mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa
 ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana

mmataama kioo tiravai

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee, ²⁹ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hanigiakio rikioo kuaivai. ³⁰ Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai. ³¹ Mo dee ngiaammuauvoonoono ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai. ³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitauduu ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiiaa unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai
(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)

³³ Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

³⁴ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiyasi titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varaara kuaavai.

³⁵ Kuaani teeda vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai rputuaavo putikiai voovaayaa sikauyauvaa kagaari kiaavo putivai.

³⁶ Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaammuaudaa titaa kioo nnaagiai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai.

³⁷ Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna rputuaaravaivee,

³⁸ Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo:

Ari konna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kioo putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee, ³⁹ kias kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada ruputuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kias taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminarannee? ⁴¹ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama ruputinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiayauvai ari mmiaaravee, ⁴² kias kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuuoqaa kuaivaa yaarida rikiavaivee. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kias kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kias kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutuuoqoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno

ari vookarainoo.

Fafaaraiyo vainno itaa kua tiivaivee. ⁴³ Yisuuva itaa kua kias kioo tunoo: Na ngii giaa ngii mi-aunoo. Fai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara di-raivaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee. ⁴⁴ (Gioonna kiaapu voovoono ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo

vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ru-
aimeemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo
gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma
mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika
kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵ Tuduu vaidiiya Anutuugaara kati puara
hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama Yisuuva
mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama
kioo tuu kuaiyauvaa rikiada iva iyara tuuvaa
arinaima rikieeravai. ⁴⁶ Rikiada ivaara iya
inna utuaaree kiaa uduu gioonna kiaapuuya
Yisuunnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda
inna pikieeravai.

22

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai
(*Rukaaso 14:15-24*)

¹ Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa
vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo
iya tunoo: ² Anutuugo gioonna kiaapuuyara
diraivo aa na mmataama kiee tinara kua
aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta
voovoono ari mmaapuuvo nnaata vareera
suaivaki pinaa buusavai iivai. ³ Iima kioo ari
mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa
mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kiaa mmii
vaidiiyara aayanna raani hama iya ngiataikiai
⁴ kava ari ngiaammuau vooya iyasi titoo tinoo:
Tauraa kiaa mmiaiya kiaa mmida kiatee:
Rikiaatee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo.
Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata
nnamari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu

kiee mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee. ⁵ Ivo itaa kua tikiyai rikiada oro kiasa mmiaani iya rikiadaata hama nniraida ngiari mmooriyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira voo kiaikio voovai ari sikau vareera mmooriivaki voo kiaivai. ⁶ Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaidaa kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya rputuaani putuaavai. ⁷ Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya rputuaa vaidiia irisai rputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai. ⁸ Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuau vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiaya ngiari variaivaa irisavai fai deevaudiri vara nnaarannee? ⁹ Anna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gioonna kiaapuuya ngii teeda vaikiyai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee, ¹⁰ tikiyai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnauvaki kiaani suvuai kiada variaavai.

¹¹ Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gioonna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo: ¹² Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna

kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai. ¹³ Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. ¹⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuugo kaayau gioonna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

Vaidiyya sikau takiisaivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)

¹⁵ Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaiveera kuaivaa kiaa teerama yeena rau kiada ¹⁶ iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaata titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai. ¹⁷ Aa kua ta i yaparakiyunna kua aavaa yaata utuee sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? ¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kiaa uuvaa

too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee? ¹⁹Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too ²⁰tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? ²¹tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuuqaa ari mmiatee, ²²tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)

²³ Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, ²⁴ tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai. ²⁵ Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo ²⁶ hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu

yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai. ²⁷ Putuduu nnaagiaivau iya gioonnaivootama putiravai. ²⁸ Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinaranee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. ³⁰ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee. ³¹ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuuqo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. ³² Anutuuqo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variaivaara Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Ivo gioonna kiaapu variyaiya Anutuuqovee, ³³ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)*

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu ³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisuunna inno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruoo tunoo: ³⁶ Vitaira-o, Anutuugo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee? ³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. ³⁸ Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataravai. ³⁹ Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavaitana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataravaitanavee. ⁴⁰ Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvoota forofetaiya kua mmuakiaayauvootama diiteeravaivee, tiravai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)

⁴¹ Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo: ⁴² Ngia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kianne? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davuitinna oyaivakidiri

diitai vaidivaivee, ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunno Davuitiiva Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

⁴⁴ Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuuiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oy-aivakidiri nnaasu diiteeravaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii sui ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

23

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiayauvunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39, Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

¹ Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika kioo gioonna kiaapu ivaki nuunauyaata ari ngiaammuayaatama tunoo: ² Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo. ³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee.

Sa iya iikiaivaugiataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai. ⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyauvaa gioonna kiaapuuya mmi kiada hama ngiariita kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai. ⁵ Gioonna kiaapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuuga kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinniyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai. ⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. ⁷ Iya yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kiaiyauvaara mmuduuya ruaavai. ⁸ Sa ngiikidiri voovaa nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama variaanoo. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo. ⁹ Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaa ti nnoonnavaivee kiaa innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo. ¹⁰ Sa vaidi voovaa ti kieetavaivee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutuugo mmataama kioo vaidivai varinoo. ¹¹ Ngiiikidiri vaidi voovono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera

ngiaammuauvai varinaravai. ¹² Gioonna kiaapu voovono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuoqo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuuoqo vitoo aruoo yapaanaravai.

*Iya unnakua tiraivaara Yisuuva ooqoo tiravai
(Marakaa 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52;
20:47)*

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki iya kuaaree kiasa iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengieenoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kiaya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ (Ngia vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gioonna muaadaiya nnauyauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekiasa kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovuaraivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo

hanigioo ngii ngiaammuauvai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaara ivo pinaama hanigioo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁷ Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuugaa nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataraivai. ¹⁸ Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo Anutuugaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁹ Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiatiri: Anutuuqaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiatirivee. Anutuuqaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataravai. ²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaata tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai. ²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaata tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuuqo ivaki variivaaraatama tiivai. ²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaata tioo ivo Anutuuqaa mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiiyauvaa yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuuqaani kiadaataida pinaa kuaiyauvo Anutuuqaa kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaara kutaavaivee tida yaagueeqakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiyaiyauvaatama iikiatee. ²⁴ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa

mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini ki-aavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapu-uya unnakua kiasa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai. ²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiaivaki tauraa fini kiese mmaanaivaata fini kiaannaivaa roosiima i aakiaivaa fini kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiaiyauvaa roosiima variaayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiaiyauvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai. ²⁸ Itaama vaineema gioonna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiinyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiaiyauvaki

unnakuaiyauvoota mminnamminnaa
 maisaiyauvootama suvuainoo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara

iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:47-51)

²⁹ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Fari-saiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoke-taama kiaavai. Ngia gionna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai. ³⁰ Ngia iyauvaa funnukama kiada ki-aanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya rupertuaannaduu pututirivee. ³¹ Ngia itaa kua tu-uvaugiataama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetaiya rupertuduu putuuya uru nnaakara tu-anaiyaida variaanoo. ³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiaatee. ³³ Ngia gionna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaivaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmoori-ivaa uuvaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaiivee. ³⁴ Ivaara na vaidi forofetaiyaatama vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairaiyaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya rupertikiai putikiai vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida rupertua rada vata rada vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki kuaaravai.

³⁵ Ngia itaikio mmuakiaa vaidi yoketaiya kuminayaa ruputuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa ruputu kiooduu putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayaiya ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutu-uqaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoke-taa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuu-taivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai. ³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidi-iyaa kuminayaa ruputuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Rukaaso 13:34-35)*

³⁷ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapuuya Anutuuoqo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niiyara ooqoo kiaavai. ³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuoqo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuuoqo vioo kiaivai. ³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niiyara kiaara: Udaanga Anutuuoqo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuuoqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

24

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa
havarataaraivaara tiravai
(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)*

¹ Ivo itaa kua kias kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraivaara innasi nniravai. ² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

*Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)*

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kias ti mmianee. A kiannaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda rikiakio a tiinara suaivoota ngiau mmata taikaanara suaivootama vainima nninarannee? ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kias kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevoora tuqinnama haitatuukiatee. ⁵ Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara kiaravai. Voovoono ngioo tinara: Aanna na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya

iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaravee. ⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee. ⁷ Fai gioonna kiaapu voovaki variaiya diitada gioonna kiaapu voovaki variaiyaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii suai ivaki vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai. ⁸ Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Iqii suai ivaki fai vaidiyya ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii rputikiai putuaaravai. Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya ngii teeda hama ngiyyara mmuduuya ruaaravai. ¹⁰ Iqii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya tauraa niyyara yaagueeqakiaiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaiya kooyaa vitaikiai ngiariyyara ngiariyyara nnannataaravai. ¹¹ Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada

kaayauma gioonna kiaapuuya unnakua
kiaaravai. ¹² Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo
vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara
kaayau gioonna kiaapuuya mmuduuya rira
aataruuvaa fai pikiaaravai. ¹³ Fai gioonna kiaapu
voovono innasi mmuaararaiivo vainoonnaata
yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari
putira suaivo innasi nnino Anutuuoqo inna vitoo
yoosinna yoketaivaki yapaanaravai. ¹⁴ Anutuuoqo
gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa
fai gioonna kiaapuuya varada mmuakiaa
mmatavau vida ivaki variyaiya kiaa mmikiaia
mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau
mmataivo taikaanaravaivee.

*Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee
(Marakaa 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁵ Fai ngia teekio mminnaa maisai ari
vookaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaa
Danieero ivaara fafaara roovo Anutuuoqaa
nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai.
Gioonna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa
yaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo
vainai teeda ¹⁶ ngia Yutayaa variyaiya ngiingii
yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.
¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovono ari nnauvaa
vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaivaa
varaanara ari nnauvaki kuaivee. ¹⁸ Gioonna
kiaapu voovono ari mmooriivaki iikiaivo ari
yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa
sa kava vara ranoo vioo ivaa varavee.
¹⁹ Boo, iqii suai ivaki gioonna nnaakara
sunnaakiaiyata gioonna nnaakara meedi
ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

²⁰ Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiiya kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee.

²¹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gionna kiaapuuyaki vaivaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variyaiya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai. ²² Iqii suai ivaara

Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gionna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²³ Fai iqii suai ivaki gionna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. ²⁴ Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gionna kiaapuuya ariinnee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaaravai. ²⁵ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

²⁶ Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiiivo koo mmuyai gaanga

mmataivau varinoo, tikiyai sa oro taatee. Fai iya kaaara: Nnau aakiaa voovaki varinoo, tikiyai sa iya kuaivaa rikiaatee. ²⁷ Suai raari raivakidiri saneetuvo ngioo suai haatapeeranni vioo aki-airaama tipannuuma kuaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸ Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kuaapuuya nuunakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuuiyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabi kuaaravai. ³⁰ Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiinara atauvo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gioonna kuaapu mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ngiau aapu nama aakiaidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai tiinaravai. ³¹ Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai

vida tooya sainai vida tooya sainai vida gioonna
kiaapu na niniiniee kiaa mmataama kiauya rupi
nuunama vitada niisi ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo
tiravai*

(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)

³² Na yatari nnaammuayaivaudiri mmataama
kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee.
Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda
kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno
mmunni rainoo, kiaavai. ³³ Mmuaikaraama ii
na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa
ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa
vainima vainoo. ³⁴ Na kua kutaavai ngii giaa
ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee
variaa aaya hama putiraida homo varikio
suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.
³⁵ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni
kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa
vainaravaivee.

*Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)*

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara
suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau apu
variaiyaatama hama teeda rikiaavai. Na inna
Mmaapuuvo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni
Napoovaano nnaasu too rikiaivai. ³⁷ Na Vaidiivaa
Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu
suaivaa roosiima vainaravai. ³⁸ Nnaaru hama
nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika
kioo suaivaki gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa
nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa
vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava

nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaidada ³⁹ iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieeravai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivaki fai gioonna kiaapuuya mmuaikaraama kumimakaida variaaravee. ⁴⁰ Ii sui ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuugo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai. ⁴¹ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai. ⁴² Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda rikiaaraivaara haitatuukiatee. ⁴³ Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaraivo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁴ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai kava tiinaravaivee.

*Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)*

⁴⁵ Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya

mmiivai. ⁴⁶ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai. ⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuau ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai. ⁴⁸ Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama akiairaama nninaravee, ⁴⁹ kiaa kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiiva nnoori kapikaraivaa nneeda kumimakakiaiya tasipama varino ⁵⁰ fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai. ⁵¹ Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huoba kua tira unnakua nnaamuruuya variravaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuarareenai rataaravaivee.

25

Yisuuva kiatanna yaakuuvaitanaayaadiri mmataama kioo tiravai

¹ Na tiinara suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosi-ima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa varada kieevatiivaa yaapeeri busa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai. ² Iyakidiri kiatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiatanna yaaku saivai tinni yoketaaya

kuaavai. ³ Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁴ Kiaatanna tinni yoke-taiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁵ Iya oro varida kievatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶ Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kievatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee, ⁷ tikiai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai. ⁸ Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kiaanoo: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaravee, ⁹ kiaani rikiada iya sai kiaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatainaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiiyara varada ngiatee, ¹⁰ kiaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kievatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna sunada buusaivaa nnaara vida kiaavo ivo sipuuvaa rau kiaivai.

¹¹ Rau kiaikiai nnaagiai kiaatanna saiya kava vara ranada numa kiaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, ¹² kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kиаa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ¹³ Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

Yisuuva ngiaammuauyayaadiri mmataama

*kioo tiravai**(Rukaaso 19:11-27)*

¹⁴ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yosinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiyai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuukiateera kiasa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁵ Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiasa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai. ¹⁶ Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyauvaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayauma sikauyauvo (10,000) vaivai. ¹⁷ Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio vioo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai. ¹⁸ Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono vioo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaivai.

¹⁹ Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai. ²⁰ Ngioo taikio ngiaammuau kaayau sikauyauvaa (5000) mmuuvoono

kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²¹ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²² tikio vo ngiaammuau voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiivoono numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauko nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²³ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²⁴ tikio ari vo ngiaammuau voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaagueeqaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai. ²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiauvasi.

Taanee. Aanna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee, ²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna sai tinoo: A ngiaammuaui maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuau mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee? ²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiainnaata mmataivaki hau kiaannavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaannatiri. Na kava vara rane ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee, ²⁸ kiaa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisi varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmimo rikioo fai kaayauma inna suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravai. ³⁰ Aa ngiaammuaui kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiaatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmoori-iyauvaara iya yaparainaravai

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai na kava mmatayaa

tiinara suaivaki mmuakiaa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuuyara dinaravai. ³² Fai na iyara diee vainai mmuakiaa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeeyauvaa haitatuura vaidiivo ari puaraiyauvaa sainai sainai yapaineema ³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaanaravai. ³⁴ Na yapa kiese kieetavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadudainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiiyara yoketaa kua tiiya nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo yoosinnaivaa ngiini teerama kioovaki numa variatee. ³⁵ Na ni yeenna raikiai variaukai ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai ngia nnooriivaa ni miaavai. Na voopinnaivo ngiaukai ngia niyara tuqinnaavai. ³⁶ Na taguaada variaukai ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai ngia numa ni taavai. Ivaara ngiini teerama kioovaki numa variatee, ³⁷ tinai rikiada fai safuuma variaiya ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता ई तान्नानो ई येन्ना राइकी ता येन्नैयौव्वा ई म्मैअन्नवैअन्ने? दौरा सुई ई न्नोरी राइकी ता न्नोरीव्वा ई म्मैअन्नवैअन्ने? ³⁸ दौरा सुई अ वूपिन्नावै अंगैअन्नी ता अयारा तुअिन्नावैअन्ने? दौरा सुई अ तगुआदा वैअन्नी ता अयारा रैअरैयौव्वा ई म्मैअन्नवैअन्ने? ³⁹ दौरा सुई ता तान्नानो ई न्नीताराइकी वैअन्नी ता ई तुअिन्नावैअन्ने? दौरा सुई अ ओवी

nnauvaki variannani ta oro i taunnavainnee?
⁴⁰ tikiyai rikiee na kieetaivo sai iya tinara: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa ni gata vayaa aayakidiri kuminaa voovaara itaama iikiaivo inna niyaraatama iikiaavaivee, tinaravai.

⁴¹ Fai na itaa kua kiaa kiee gioonna kiaapu yaaku geedainningiaa variaiya tinara: Anutuugo hama ngiiyara yoketaayavee tiiya ni pikiada kuatee. Ikiavo tupatupaa too variraivaki Anutuugo Sataangaata inna aangeraiyaatama iyani teerama kiaivaki kuatee. ⁴² Na ni yeenna raikiai variaukai hama ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai hama ngia nnoori-ivaa ni miaavai. ⁴³ Na voopinnaivo ngiaukai hama ngia niyara tuqinnaavai. Na taguaada variaukai hama ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai hama ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai hama ngia numa ni taavaivee, ⁴⁴ tinai rikiada fai ni sai kiaara: Udaanga-o, दौरा सुई ता तान्नानो इ येन्ना राकियो इ ननोरी राकिया हामा येन्नायौव्वा इ ममिदा ननोरीयौव्वा इ ममिआन्नवैन्ने? दौरा सुई अ वूपिन्नावै न्गिआन्ना हामा ता इयारा तुगिन्नान्नवैन्ने? दौरा सुई अ तगुआदा वैरिआन्ना हामा ता उयिरा रैरैयौव्वा इ ममिआन्नवैन्ने? दौरा सुई इ न्नीतारैकिया वैरिआन्ना हामा ता ओरो इ तुगिन्नान्नवैन्ने? दौरा सुई अ ओवी न्नावुवै वैरिआन्ना हामा ता ओरो इ तान्नवैन्ने? ⁴⁵ तिकिया रिकीए फै ना सै तिनारा: ना कुआ कुतावै न्गी गीआ न्गी मीआनूओ. न्गिया हामा आ कुमिना आयकियिरी वूवारा इकिआनेमा हामा न्गिया न्नीयारातमा इकिआवावै, ⁴⁶ तिनै रिकीआदा इया इरिसै मसैवो तुपतुपूआ

vairaiivaki vikiai vaidi safuuma variyaiya tupatupaa variraiivaki kuaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

26

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Vaa Yisuuva ii kua mmuakiaa iyauvaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ² Vaa ngia rikiaavai. Fai taara suaivaitana taika kinai buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nnaara suaivo nninaravai. Nnino fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa kooyaa vaidi kieetaiya ni vitainai yatarì sagaivau fai ni haara kiaaravaivee, tiravai.

³ Vaidiyya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida ngiari kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki hara kiada varida ⁴ haumakinaa Yisuunna vitada rupertikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai. ⁵ Kua yeena raida tunoo: Buusa nneera suaivaki gioonna kiaapuuya nuunaida iya kumimakaida rapivoora kiaa hama ta Yisuunna utida ruputuaaravee, tiravai.

Gioonnavo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuuvaa apiravai

(Marakaa 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8)

⁶ Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna

hooya mmamma roosuuvo vaa yoketairavai.
⁷ Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu
 gioonna voovoono heenna suuya suuda yoketaa
 vuu sikau tooriiwaara pinaa sikauyuvaadiri
 yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa
 apiravai. ⁸ Tusaa apuduu ari ngiaammuauya
 iva uuvaa tooduu iya nnannatooduu tunoo:
 Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai
 aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiainnee?
⁹ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai sikau
 pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna
 haipuuya mmiitirivee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva
 iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia
 aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa
 kiaannee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo.
¹¹ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa
 ngii tasipama hara kiada variaaravaivee.
 Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai.
¹² Na putinai ni hakuaaraivaara gioonnaivo
 mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmammaivau
 tusaa apinoo. ¹³ Na kua kutaavai ngii giaa
 ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki
 gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa
 kiaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo
 ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya
 kiaa mmikiai rikiada innara yoketaama yaata
 utuaaravaivee, tiravai.

*Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo
 tiravai*

(Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)

¹⁴ Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana
 yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo

Yutaaso vuai nnutuuvo Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo ¹⁵ iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada inna mmiravai. ¹⁶ Mmi kioodoo too ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa
Varaigiataivaa nneeravai*

(Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasi-pama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaravaa aini teerakiaunnannee? ¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nninoo. Na ni ngiaammuauyaata i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee, ¹⁹ tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰ Teerama kioodoo heenauduu rikiada Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida ²¹ yeenna nneeda varuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoono ni tasipama yeennaivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai. ²⁴ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaraivoono fai irisai maisaivaa varaanaravaivee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, ²⁵ tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivoono tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeenna nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee, ²⁷ Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee. ²⁸ Aanna ni

kiauvai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauvaa tusaa kino rikioo Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vaino ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee. ²⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee, ³⁰ tuduu nnaa kiooduu iya Anutuugaara kuaru voovai kiaa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

*Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)*

³¹ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³² Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravaivee, ³³ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaantaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaantaravaivee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna

tauvaivee, tinaravaivee, ³⁵ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuau mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶ Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaudiri yaaku varaanaravee, ³⁷ kiaa kioo Petoroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookaraduu ³⁸ iva iya tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee, ³⁹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraiwaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikianee. Ai iikiataivaa iikianee, ⁴⁰ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuau vuru vaidai varuduu ivo iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niiyara tida avu teeda vakiaannee? ⁴¹ Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaidai yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo, ⁴² kiaa kioo

Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararaivo homo vainaraivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikianee, ⁴³ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴ Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai. ⁴⁵ Kiaa kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuaudaa tunoo: Ngia homooda vuru vaidia variaannee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo aavaa nninoo. ⁴⁶ Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaravee, tiravai.

*Vaidiyya Yisuunna utida rupuutuaara iiravai
(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53;
Yuvuaano 18:3-12)*

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai. Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiyya titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisuunnasi nniravai. ⁴⁸ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa vaidiyya kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee. ⁴⁹ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoketaama variannanee? kiaa kioo inna

mmooteeravai. ⁵⁰ Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngiannaivaa iikianee, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa utu kiada vauduu ⁵¹ Yisuunna ngiaammuauyakidiri voovono ari paipa avaikarauvaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaui voovai yaataivaa rutaka kieeravai. ⁵² Rutaka kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauvaa tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuruuvaki kava uyuane. Mmuakiaa gionna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gionna kiaapu vooya ruputuaaraiya fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai. ⁵³ Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiairaama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee. ⁵⁴ Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuqaa kua fafaaraivo tuuvaugiataama iya itaama iikiaivaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵ Kiaa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikariyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. ⁵⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaanoo, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammuaui mmuakiaaya inna pikiada ngiari

toovau viravai.

*Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai
(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71;
Yuvuaano 18:13-14,19-24)*

⁵⁷ Vuduu vaidi Yisuunna utuuya inna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai. ⁵⁸ Varuduu Petorooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai voo voo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki voo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisuunna iikiaaraivaa taanaraivaara ivaki variravai. ⁵⁹ Varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera unnakuaivaadiri kua pinaana inna yapaara uduu ⁶⁰ kaayau gioonna kiaapuuya numa innara unnakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo: ⁶¹ Aa vaidi aavoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuqaa nnau pinaivaa havarata kieve taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanaravaivee, tiravaivee. ⁶² Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo Yisuunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee? ⁶³ tuduu rikioo Yisuuya kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuuqo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua kutaavai ti

kiaa ti mmianee. E Anutuuoqo mmataama kioo vaidi Misiaivovee tiee Anutuuoqaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee, ⁶⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na variaiu suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidiiva Mmaapuvo Anutuuoqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataraivaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee, ⁶⁵ tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuuoqaaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuoqaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo. ⁶⁶ Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna viri nniki-ivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida ⁶⁸ tunoo: Anutuuoqo i mmataama kioo vaidi Misiaakuavee tiee kooyaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

Peterooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Peterooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu

mmoori vareera kiatanna voovoona numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee, ⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varuuya rikiada vauduu Petorooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima rikiaunoo, ⁷¹ kiaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo mmoori vareera kiatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaivovee, ⁷² tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee, ⁷³ tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidiiya ivaki duuya numa inna tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosiinoo, ⁷⁴ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuuqo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu ⁷⁵ Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

27

*Vaidiia Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai
(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano
18:28-32)*

¹ Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara kuaivaa kiaa safuuma kiada ² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

*Yutaaso putiravai
(Aposoroo 1:18-19)*

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigioduu ivo sikauyauvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo: ⁴ Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiivo hama mminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaanoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainnee? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuane, ⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo vioo yeenaivaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyauvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara vai sikauyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaaraivaara ti mmaanna tuu kuaivo ooqoo tiivaivee, ⁷ kiaa kiada ivaara

kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yoosinnaiya numa varida putikiai ivaki hakuaraivaara vareeravai. ⁸ Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kiaanoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, kiaavai.

⁹ Iya ivaa uuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada ¹⁰ yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuugoono ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimi-aava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹ Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo, ¹² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kioodoo rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai. ¹³ Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee? ¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaara gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titooduu tuoo viravai. ¹⁶ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uuvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai. ¹⁷ Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yusuunna Anutuugo mmataama kioo vaidivaanee? tiravai. ¹⁸ Kieeta vaidiia Yisuunanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammua voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kiooduu Piratusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvuaataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikianee, tiivaivee, tiravai.

²⁰ Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai

titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna ruputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai. ²¹ Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee, ²² tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisuunna Anutuugo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ²³ tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ²⁴ tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuaara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauva irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee, ²⁵ tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraivaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiaatama vakiaivee, ²⁶ tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi voodoo Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kioodoo rapira vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

*Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai
(Marakaa 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)*

²⁷ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai. ²⁸ Dida vaidi inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada ²⁹ yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kiooduu tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee, ³⁰ kiaa kiada innayaa kuanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai. ³¹ Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyua kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieer-avai

(Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

³² Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono iya saidi nniravai. Nnudu rikiada rapira vaidiiya inna yaakuuvaadiri utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai. ³³ Iya vuu yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnaivovee. ³⁴ Iya ivaki dida vaidi vuaina suuyaivaata kapikarai

nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieeravai.

³⁵ Pikioodoo inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai. ³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Anna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai. ³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kioodoo gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaid innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida ⁴⁰ inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaa-naravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vitee yoke-taivau yapaanee. A kutaa Anutuuqaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tum-muanee, ⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida ⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kiaa kioo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda in-

nara kutaavaivee kiaaravai. ⁴³ Ivo Anutuuqaa yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuuqo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee, ⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovaitanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeeravai. ⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuuqo, ni Anutuuqo, dataama vaikia ni pikiaannanee? tiravai. ⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonaa kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo, ⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovoono akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa rikiooduu ⁴⁹ ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? ⁵⁰ Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puaisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutunnidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu ⁵² Anutuugo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutuugaa gioonna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai. ⁵³ Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiada yoosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya teeravai.

⁵⁴ Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiiya kieetaivootama ari rapira ngiaammua inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookarau aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Anna kutaa tuanaa Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai.

⁵⁵ Tuduu kaayau gionnainya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida innara tuqinnooya ngieeradiri dida vaido rooru inna teeravai.

⁵⁶ Makataraa gioonna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaetaivootama iya tasipama dida vaido rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiiya Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷ Upisipisiinno varuduu rikioo yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai variravai.

⁵⁸ Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuauya tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai. ⁵⁹ Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo ⁶⁰ varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kioo viravai. ⁶¹ Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuauya mmata nnauvaara haitatuuravai

⁶² Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaivaa teerama kioo suaivo taika kiooduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Farisaiyaatama Piratuusaasi vida ⁶³ tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee, ⁶⁴ tuuvaara ai rapira ngiaammuauya tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuauya numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuuqo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaraiivo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee, ⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso

iya tunoo: Ngiengieenoo ngiaammuau rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vakiaivee, ⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaraivaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauya tuduu iya ivaara haitaturavai.

28

*Yisuuva kava diiteeravai
(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)*

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaaqaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai. ² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai. ³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuaahooduu inna buruqaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai. ⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitaturaiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeraivoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisuunna vaidiiya yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaraida buaama rada nookiaanoo. ⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivaara ngii giaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee. ⁷ Teeda akiairaama oro

ari ngiaammuauya kiaa mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara voo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii gaa ngii miaunoo, ⁸ tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisuunna ngiaammuauya kiaa mmiaara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaaraida kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaidai ngiari ausa mmuduuyaivaitana inna mmi-ravai. ¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Kari-rayaa kuateera oro kiaa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisuunna mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammuau vooyaano ngiari toovaara nnida yoosinnaivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya kiaa mmiravai. ¹² Kiaa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiyauvaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauya mmida ¹³ tunoo: Gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidai variaunnani Yisuunna ngiaammuauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiaa mmiatee. ¹⁴ Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara

nnannataanaravee, ¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gioonna kiaapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁶ Yisunna ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiaa mmuuvau diravai. ¹⁷ Dida vaidada tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya itaama yaata utiravai. ¹⁸ Yisuuva numa mmuakiaaya iya tunoo: Anutuuqo mmuakiaa ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee. ¹⁹ Ivaaraida ngia mmuakiaa yoosinna variaa gioonna kiaapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiaa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvaata ni nnutuuvaatama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvaatama tida iya apuatee. ²⁰ Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiaa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

clxx

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca